

SUSRETI PEDAGOGA

Nacionalni naučni skup

Filozofski fakultet u Beogradu
29. i 30. septembar 2017.

VasPITANJE danas

Zbornik radova

1838

Izdavači

Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
Institut za pedagogiju i andragogiju
Čika Ljubina 18-20, Beograd

Pedagoško društvo Srbije
Terazije 26, Beograd

Urednici

dr Milan Stančić
dr Aleksandar Tadić
dr Tamara Nikolić Maksić

Recenzenti saopštenja

Prof. dr Šefika Alibabić
Prof. dr Radovan Antonijević
Doc. dr Biljana Bodroški Spariosu
Prof. dr Miomir Despotović
Doc. dr Saša Dubljanin
Prof. dr Emina Hebib
Doc. dr Aleksandra Ilić Rajković
Prof. dr Branka Knežić
Prof. dr Živka Krnjaja
Doc. dr Ivana Luković
Doc. dr Maja Maksimović
Prof. dr Nataša Matović
Doc. dr Vladeta Milin

Doc. dr Zorica Milošević
Doc. dr Jovan Miljković
Doc. dr Lidija Miškeljin
Prof. dr Kristinka Ovesni
Prof. dr Violeta Orlović Lovren
Prof. dr Dragana Pavlović Breneselović
Prof. dr Aleksandra Pejatović
Prof. dr Lidija Radulović
Prof. dr Vera Spasenović
Doc. dr Zorica Šaljić
Prof. dr Jelena Vranješević
Prof. dr Nataša Vujisić Živkov

Tehnički urednici

dr Milan Stančić
dr Aleksandar Tadić
dr Tamara Nikolić Maksić

Prelom i dizajn korica

Aleksa Eremija

ISBN 978-86-80712-09-3

Odeljenje za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu i Pedagoško društvo Srbije organizovali su u okviru Susreta pedagoga nacionalni naučni skup sa temom „VasPITANJE danas“. Cilj naučnog skupa je da se kritički preispitaju aktuelna pitanja, dileme i problemi i da se razmene najnovija naučna saznanja o vaspitanju.

Programski odbor skupa

dr Dragana Pavlović Breneselović, redovni profesor, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Nataša Vujisić Živković, redovni profesor, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Radovan Antonijević, redovni profesor, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Živka Krnjaja, redovni profesor, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Snežana Medić, redovni profesor, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Šefika Alibabić, redovni profesor, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Miomir Despotović, redovni profesor, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Vera Spasenović, vanredni profesor, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Emina Hebib, vanredni profesor, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Nataša Matović, vanredni profesor, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Jelena Vranješević, vanredni profesor, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Aleksandra Pejatović, vanredni profesor, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Lidija Radulović, vanredni profesor, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Biljana Bodroški Spariosu, docent, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Lidija Miškeljin, docent, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Zorica Šaljić, docent, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Milan Stančić, docent, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Saša Dubljanin, docent, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Aleksandar Tadić, docent, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Aleksandra Ilić Rajković, docent, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Ivana Luković, docent, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Vladeta Milin, docent, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
Nataša Stojanović, predsednica Pedagoškog društva Srbije
Biljana Radosavljević, potpredsednica Pedagoškog društva Srbije
dr Miroslav Pavlović, Pedagoško društvo Srbije
Nevenka Kraguljac, Pedagoško društvo Srbije

Organizacioni odbor skupa

dr Ivana Luković, docent, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Vladeta Milin, docent, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
MA Nevena Mitranić, doktorand Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu
MA Dragana Purešević, doktorand Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu
MA Maša Avramović, asistent, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
MA Mirjana Senić Ružić, asistent, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
MA Nataša Nikolić, asistent, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
MA Bojana Stojanović, sekretar Pedagoškog društva Srbije
MA Jelena Jovanović, Pedagoško društvo Srbije
Aleksa Eremija, tehnički urednik, urednik sajta Pedagoškog društva Srbije
Slovenka Simić, Pedagoško društvo Srbije
Dragana Spasojević, Pedagoško društvo Srbije
Irena Mučibabić, Pedagoško društvo Srbije
Slavica Ilić, Pedagoško društvo Srbije
Klub studenata pedagogije, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

Napomena. Naučni skup je realizovan u okviru projekta Instituta za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta u Beogradu „Modeli procenjivanja i strategije unapređivanja kvaliteta obrazovanja u Srbiji“ (br. 179060, 2011-2017) koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije i Razvojnog plana Pedagoškog društva Srbije.

Sadržaj

Uvodna saopštenja	1
Nikola Potkonjak: NEDOPUSTIVA I NEPRIHVATLJIVA JEDNOSTRANOST STRATEGIJE RAZVOJA OBRAZOVANJA U SRBIJI DO 2020. GODINE	2
Emina Hebib, Vera Spasenović i Zorica Šaljić: FUNKCIJA(E) ŠKOLE: VASPITANJE I/ILI OBRAZOVANJE.....	10
Aleksandar Tadić i Biljana Bodroški Spariosu: VASPITANJE KAO ODGOVOR NA IZAZOVE SAVREMENOG DOBA.....	19
Lidija Miškeljin: U KAKVO VASPITANJE VERUJEMO.....	26
Vaspitni potencijali sistema obrazovanja i vaspitanja	32
Dragana Pavlović Breneselović: ČIME VRTIĆ VASPITAVA: SEGREGACIJA NASPRAM PARTICIPACIJE	33
Isidor Graorac: VASPITANJE (I SVAKODNEVNI ŽIVOT) DANAS	40
Lidija Radulović: VASPITANJE U KONTEKSTU – DVE SLIKE	44
Sandra Backović i Ljiljana Dragutinović: O LIČNOM STAVU I ZAJEDNIČKIM VREDNOSTIMA U PREDŠKOLSKOM VASPITANJU	50
Nevenka Kraguljac i Ljiljana Sapundžić: ULOGA ŠKOLE U PODIZANJU VASPITNE FUNKCIJE PORODICE.....	56
Nataša Matović: ZASTUPLJENOST RAZLIČITIH VRSTA ISTRAŽIVANJA U PEDAGOGIJI	60
Aleksandra Pejatović: VASPITANJE U KONTEKSTU UČENJA U ODRASLOM DOBU	66
Danica Vasiljević-Prodanović: VASPITANJE I OBRAZOVANJE MALOLETNIH PRESTUPNIKA U ZAVODSKIM USLOVIMA.....	71
Gorica Lukić: NASTAVA EKOLOŠKOG VASPITANJA I OBRAZOVANJA U OSNOVNOJ ŠKOLI.....	77
Ostvarivanje vaspitne funkcije kroz participaciju	82
Radovan Antonijević: MOGUĆNOSTI UNAPREĐENJA INTELEKTUALNOG VASPITANJA U ŠKOLSKOM KONTEKSTU KROZ PROBLEMSKU NASTAVU.....	83
Maša Avramović: PITANJA DEČJE PARTICIPACIJE U PRAKSI VRTIĆA.....	88
Vanja Jovanović: PARTICIPACIJA DECE U UČENJU ENGLESKOG JEZIKA U PREDŠKOLSKOM UZRASTU: IZMEĐU DOGME I POST-ISTINE.....	94
Marina Ocokoljić: SOCIOMETRIJSKI STATUS UČENIKA SA TEŠKOĆAMA U POČETNOM ČITANJU I PISANJU U MLAĐIM RAZREDIMA	100
Marija Bulatović i Milan Stančić: KO-REGULISANO UČENJE I PROMENE ODNOSA U UČIONICI: PRIMER JEDNOG PROGRAMA	105
Dragana Purešević: DIJALOG KAO (VAS)PITANJE DANAS	111
Gordana Đorđević i Tatjana Ristivojević: VAS-PITANJE U ZAJEDNICI KOJA UČI	117
Zorica Milošević: PRILOG RAZUMEVANJU VASPITNE STVARNOSTI PORODICE SA ADOLESCENTOM	121

Irena Stojković, Zagorka Markov i Marija Jelić: KORELATI OPAŽANJA SARADNJE IZMEĐU RODITELJA I VASPITAČA U PREDŠKOLSKIM USTANOVAMA.....	127
Sanja Pucarević: PARTICIPACIJA RODITELJA U JAVNOM OBRAZOVANJU KROZ KONSULTATIVNE FOKUS GRUPE	133
Slavica Delibašić: ULOGA PEDAGOGA U UNAPREĐIVANJU SARADNJE SA PORODICOM U VRTIĆU	138
Jelena Bogojević: PROFESIONALNA ORIJENTACIJA U OSNOVNOJ ŠKOLI: PRIMER PROGRAMA	145
Ljiljana Grujić: VASPITANJE I SLOBODNO VREME UČENIKA IZMEĐU TEORIJE I PRAKSE....	150
Nevena Živković: VANNASTAVNE AKTIVNOSTI SREDNJOŠKOLACA: PRIMER SEKCIJE CRVENOG KRSTA.....	155
Nataša Duhanaj i Milica Vasiljević Blagojević: AKTIVNOSTI SLOBODNOG VREMENA UČENIKA OSNOVNE ŠKOLE	161
Svetlana Spasić i Dragan Grujić: UNAPREĐIVANJE KOMPETENCIJA NASTAVNIKA U OBLASTI ZAŠTITE UČENIKA OD NASILJA, ZLOSTAVLJANJA I ZANEMARIVANJA.....	168
Kultura i vaspitanje	173
Živka Krnjaja: VASPITANJE IGROM I UMETNOŠĆU: KAKO OD KRASTAVCA NAPRAVITI SUNČEVU SVETLOST.....	174
Nevena Mitranić: POVRATAK U BUDUĆNOST – AKTUELNOST IDEJA VIĆENTIJA RAKIĆA O VASPITANJU IGROM I UMETNOŠĆU	179
Simka Vukojević: OBRAZOVNA ULOGA MUZEJA	185
Hajdana Glomazić: VASPITNE MOGUĆNOSTI MASOVNIH MEDIJA	190
Ljiljana Stankov: PRIMENA IKT U VASPITNO-OBRAZOVNOM RADU: IZAZOVI ZA VASPITAČE	195
Milijana Lazarević i Marija Malović: INSTITUCIONALIZACIJA DETINJSTVA U SAVREMENOM DRUŠTVENOM KONTEKSTU	200
Katarina Glomazić: PERCEPCIJA MLADIH O ULOZI RODITELJA NA SOCIJALNIM MREŽAMA: KONTROLA ILI RODITELJSTVO	205
Indeks ključnih reči u saopštenjima	210

Uvodna saopštenja

VASPITANJE KAO ODGOVOR NA IZAZOVE SAVREMENOG DOBA⁸

Aleksandar S. Tadić⁹
Biljana S. Bodroški Spariosu¹⁰
Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

Apstrakt

Vaspitanje postoji od kada i potreba čoveka da sebe i svet oko sebe učini boljim. Ono je istovremeno izraz postojećih društvenih okolnosti i njihova promena. Zbog toga se može reći da je vaspitanje uvek društveno konstruisano i dekonstruisano. Ova dinamika čini ga predvidivim (društvena očekivanja) i istovremeno neizvesnim procesom (jedinственost individualnih potencijala). Otuda je „znanje o vaspitanju“ još složenije od samog vaspitanja. U radu su izdvojene dve ključne teze francuskog pedagoga Filipa Merijeja koje se posmatraju kao pedagoški izazovi/paradoksi savremenog doba: (1) masovno podsticanje „infantilizma“ kroz diskurs zadovoljnog deteta, učenika ili korisnika i (2) pojačavanje mera „uvođenja u red“ kao mehanizma koji kompenzuje nedostatak „kritičkog glasa“. S obzirom na to da više ne živimo u društvima koja imaju tržišta, već u društvima koja su postala tržišna, pred svakim pedagogom je ne mali teret preuzimanja odgovornosti za izražavanje neslaganja i nezadovoljstva. Humanističko vaspitanje nije jedna od mogućih alternativa, niti je najefikasnija mereno ulaganjem svega što se može brojati. Ono je pitanje traženja smisla, a ne tehničkog rešenja za postojeće probleme.

Ključne reči: pedagogija, odnos vaspitanja i društva, vaspitanje, emancipacija.

Organizovano vaspitno delovanje podrazumeva uticanje na razvoj ličnosti. Vidljivost i lični osećaj društvenog pritiska koji je u prirodi društveno organizovanog vaspitanja (Kovač Šebart i Krek; 2012; Potkonjak, 1996; Tadić, 2015) može se tumačiti kao indikator ciljeva društvenog projekta čiji smo akteri i funkcije vaspitanja u njegovom ostvarivanju. Pedagoško razumevanje vaspitanja uvek je podrazumevalo humanizaciju odnosa u zajednici, traganje za načinima osnaživanja ličnih potencijala svakog vaspitanika, emancipaciju kroz proces prilagođavanja zajednici, nastojanje da se vaspitanik osposobi da razume svoju zavisnost od društva i prihvati odgovornost da aktivno održava i unapređuje individualni i socijalni život, podršku vaspitaniku da se osamostaljuje i postane autonomna ličnost. U takvoj pedagoškoj tradiciji vaspitanje se i danas razmatra iz etičke perspektive, uz razumevanje opozitnog delovanja društveno-političko-ekonomskih okolnosti koje u prvi plan nameću tržišne vrednosti (Merije, 2014;

⁸ Rad predstavlja rezultat rada na Projektima: 1) *Koncepcije i strategije obezbeđivanja kvaliteta bazičnog obrazovanja i vaspitanja* Učiteljskog fakulteta u Beogradu (broj 179020, 2011-2017) i 2) *Modeli procenjivanja i strategije unapređivanja kvaliteta obrazovanja u Srbiji* Instituta za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta u Beogradu (broj 179060, 2011-2017); koje finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

⁹ E-mail: aleksandar.tadic@f.bg.ac.rs

¹⁰ E-mail: bbodrosk@f.bg.ac.rs

Ryan & Deci, 2000; Varufakis, 2015). Da li je dovoljno osvrnuti se i samozadovoljno zaključiti da mi „istrajavamo na pravom putu“ i da za nagomilana zla oko nas nismo mi odgovorni?

Analizu masovne manifestacije zla, okrutnosti, nečovečnosti u Aušvicu, tokom Drugog svetskog rata, Teodor Adorno (2006) započinje stavom da se zahtev da *Aušvic ne sme da se ponovi* odnosi, pre svega, na vaspitanje (rad je prvi put objavljen 1966. godine). Za pedagoge nije neuobičajeno da koriste primere užasa iz prošlih vremena, iz događaja čiji su savremenici, ili *mračna* predviđanja dešavanja u budućem dobu, kako bi se privukla pažnja društvene i naučne javnosti na značaj vizije vaspitanja koja bi se „suprotstavila principu Aušvica“, vaspitanja usmerenog na autonomiju ličnosti (vaspitanika), shvaćenu kao snagu „za refleksiju, za samoodređenje, za ne-saučesništvo“ (Adorno, 2006: 9). Mehanizmi koji su omogućavali uslove za *takav pad*, za dehumanizovane odnose među ljudima, vezuju se za dominaciju modela oblikovanja ljudi da postanu sposobni za takva ponašanja. I danas smo često svedoci i akteri *komedije inferiorni – superiorni* (Rancière, 2010), prakse tretiranja drugog kao „objekta“ koji se može zavesti ili dresirati. Takvi mehanizmi oblikovanja prepoznaju se po *negovanju* heteronomije, što za rezultat ima prihvatanje pozicije zavisnosti od norme, očekivanja, zahteva i zapovesti drugih, od spoljašnjih potkrepljenja. Ovakva vrsta oblikovanja ličnosti, koju ne treba podvoditi pod forme vaspitnog uticaja, i danas je „ugrađena i u konstitutivna načela, kodove, i naročito u zdravorazumsku svest i prakse na kojima naši životi počivaju“ (Apple, 2012: 57).

Pedagoški optimizam vekovima se vezuje za „projekat društva koji favorizuje nastanak slobodnog subjekta“ (Merije, 2014: 92) i bazira se na *etičkoj* viziji vaspitanja – omogućiti vaspitanicima da istovremeno uče i odrastaju, da se obrazuju i emancipuju. Pod vaspitanjem se podrazumeva pomoć vaspitanicima da se prilagođavaju datoj sredini, stiču različita znanja, veštine, razvijaju sposobnosti kako bi se pripremili za igranje društvenih uloga, ali, pre svega, pomoć da odrastu i postanu „autonomne ličnosti u solidarnom kolektivu“ (Merije, 2016: 19). Globalna dešavanja i socijalni, politički i ekonomski kontekst društva u tranziciji u mnogome ometaju ostvarenja naših očekivanja.

Za potrebe rada, usmerićemo pažnju na dve društvene okolnosti koje vidimo u bliskoj vezi sa značajnim izazovima savremenog doba: 1) masovno podsticanje *infantilnosti* i 2) pojačavanje mera *uvođenja u red* (Merije, 2016).

U razmatranjima vaspitanja kako u etici, psihologiji, pedagogiji (među ostalima kod: Imanuela Kanta, Žana Pijažea, Marije Montesori), tako i u realnom životu svakoga ko se nađe u ulozi vaspitača, česta tema i brojne dileme vezuju se za proces kretanja od stanja heteronomije ka stanju autonomije. Opšte je mesto: što je osoba sposobnija da sama upravlja sobom njome će manje upravljati drugi. Istorija pedagogije nas uči o marljivom radu generacija „kojim se još od Žan-Žaka Rusoa, neprestano razrađuju mehanizmi kojima se može ostvariti zahtevna obaveza da se istovremeno i obrazuje i emancipuje“ (Merije, 2016: 85). U pedagoškom poimanju, sistematično obrazovanje i uklapanje u društveno okruženje u sebe uključuju *oslobađanje vaspitanika*. Razvoj autonomne ličnosti

se i danas shvata kao neprekidni, otvoreni, celoživotni zadatak vaspitanja. Pitanje je da li se ovako definisan zadatak uklapa u vizije promena uloge sistema obrazovanja koje su danas duboko u pozadini društvenih, političkih i ekonomskih projekata i reformi. Težak i često neuslovan rad na podršci detetu da *izađe iz infantilnosti* dodatno sputavaju mehanizmi tržišne ekonomije kojima su u fokusu potrošač i potreba za kupovinom, a ne čovek i potreba za autonomijom.

Kada je reč o moralnom razvoju i vaspitanju, polazeći od stanovišta da idealan razvoj individue podrazumeva sve veći stepen autonomije sa odrastanjem deteta, Žan Pijaže je konstatovao da je „retka odrasla osoba koja je istinski moralna“ (Pijaže, 1948, prema: Kami, 1983: 3). Filip Merije (2016) navodi da današnji društveni sistemi neguju *infantilizam* kao način funkcionisanja, stanje slično početnoj etapi u razvoju ličnosti – dečijoj infantilnosti, narcizmu, egocentrizmu. Za ovaj razvojni period vezuje se *logika prohteva*. Logika prohteva se masovno podstiče i kod odraslih, jer se takva *psihička regresija* smatra uslovom potrošačkog načina života i na njemu zasnovanog ekonomskog razvoja. Svedoci smo teškoća sa kojima se vaspitno delovanje, koje najčešće podrazumeva uzdržavanje vaspitanika i usmeravanje na dugoročne rezultate, suočava u okolnostima snažnog (posebno medijskog) pritiska na vaspitanika. Takav pritisak je usmeren na produkciju potrošačkih potreba i želja, kao i osećaja neophodnosti njihovog trenutnog zadovoljavanja. Šalju se poruke: „Tvoje želje su zapovesti! Ni slučajno se ne premišljaj! Pređi na dela... i to što pre!“ (Stiegler, 2006, prema: Merije, 2016: 21). Za izlazak iz *začaranog kruga opšte infantilizacije* neophodna je podrška vaspitača spremnih da uz strpljenje ulože veliku energiju u osmišljavanje okruženja u kome se vidi smisao čekanja, obuzdavanja, i izgrađuje volja vaspitanika za naporan rad u situacijama kada se zadovoljstva i korisnost naslućuju u budućnosti. Merije (2016: 62) navodi: „Vaspitač zato mora strpljivo da ga prati na tom putu ka obuzdavanju: da ga nauči da ne odgovara odmah nasiljem ili odricanjem, već da se preispituje, da predviđa, da razmišlja, da kanališe svoje nagone, da izgrađuje volju.“ Obuzdavanje je u navedenome shvaćeno kao otklon od tiranije sadašnjeg trenutka.

Istovremeno, uz konstatovanje da su današnja deca „nemoguća“, da samo nameću prohteve, da ne poštuju autoritet i da nedovoljno uče, da misle samo o sebi i sadašnjem trenutku, savremena društva suočavaju se sa povratkom diskursa u čijoj je osnovi stav o neophodnosti pojačavanja mera za *uvođenje dece i adolescenata u red*, mera zasnovanih na sve većoj prinudi (Merije, 2016). Prema takvom gledištu, da bi se deca bolje organizovala, usmerila pažnju na aktivnosti, naporno radila i ostvarila uspeh odrasli treba da se drže *starih dobrih metoda* i povrate svoj autoritet. „Neki smatraju da treba jednostavno premotati film unazad: 'povratiti' autoritet i disciplinu, pooštriti sankcije, pojačati selekciju tokom školovanja da bi učenik naučio da se bori“ (Merije, 2016: 125). Ovaj *povratak redu* podrazumeva uverenje da je u osnovi problematičnog ponašanja dece popustljivost odraslih, posebno roditelja (Shaw i Wood, 2009). Progresivne ideje s početka XX veka (da je poželjno da se deca obrazuju bez prinude, pobuđivanjem

interesovanja i radoznalosti za svet koji ih okružuje, spremnosti za naporan rad da se on spozna i odgovorno menja, na osnovu podrške zadovoljavanju ljudskih potreba) označavaju se kao uzročnik problematičnog ponašanja dece. *Uvođenje u red* u današnjim školama se može prepoznati po raznovrsnim merama za povećanje efikasnosti. Nastavni proces se, pod pritiskom testiranja učenika, evaluiranja rada škola i nastavnika, sankcionisanja i pretnje racionalizacijama (zarad *podizanja efikasnosti?*), usmerava ka modelu *predavačke mašine – mašine za učenje* (Merije, 2014). U takvim okolnostima uticanje na razvoj učenika uglavnom se vrši primenom negativnih i pozitivnih potkrepljenja (kazni i nagrada). Uticanjem na učenje i ponašanje dece putem primene kazni i nagrada odrasli se uklapaju u projekat održavanja stanja kako prirodne dečije heteronomije, tako i ideološki podsticane *infantilnosti*, otežavajući time proces razvoja autonomne ličnosti. Konformizam, revolt ili ignorisanje kome takva praksa vodi, daleko su od pedagoške projekcije ishoda vaspitnog procesa.

Danas je sveprisutno stanovište da se prethodno navedena problematična ponašanja dece, i šire, svi problemi u oblasti obrazovanja, mogu rešavati po ugledu na poslovni svet – dobrom organizacijom i upravljanjem (Tadić, 2015). Početkom 70-ih godina XX veka u SAD dolazi do intenzivnog razvoja *menadžerskih disciplina* u okviru *nauka o obrazovanju*. Njihova pojava podstaknuta je velikim brojem disciplinskih problema sa kojima su se nastavnici svakodnevno suočavali tokom nastave, ali i dinamičnim razvojem ekonomskih i organizacionih nauka, koje insistiraju na organizovanosti i efikasnosti sistema (u ovom slučaju, efikasnosti obrazovnog sistema – nastavnog procesa). Tako su u oblastima upravljanja obrazovanjem, školom, razredom, nastavom, ponašanjem... razvijani programi kurseva za obuku nastavnika (Canter, 2010), što je pratila i istraživačka delatnost (Martin & Sass, 2010). Pojedini programi obuke su ubrzo prihvaćeni (sa ili bez prilagođavanja koje bi drugačiji kulturni, društveni i pedagoški kontekst podrazumevao) u većini država širom sveta, poslednjih desetak godina i kod nas. Današnji roditelji, vaspitači i nastavnici imaju na raspolaganju brojne priručnike iz oblasti upravljanja ponašanjem dece, diskove za samostalnu obuku, a elektronskim putem mogu se upoznati i sa primerima dokumentacije za vođenje evidencije o ponašanju dece, predlozima setova pozitivnih i negativnih potkrepljenja, posterima za izlaganje pravila ponašanja, drugim materijalima i *instant savetima*.

Bihevioralni pristup „leži u osnovi svakodnevnog postupanja većine nastavnika pri održavanju discipline na času“ (Gašić-Pavišić, 2005: 57) i u osnovi najrasprostranjenijih programa upravljanja razredom i ponašanjem učenika koje nastavnici uče tokom svog profesionalnog obrazovanja. Karakterišu ga kontrolišući mehanizmi koji su se u prošlosti prepoznavali u strahu od telesne kazne i poniženja i menjali se ka više demokratskim (ili pseudo-demokratskim) formama. Danas se kontrola ponašanja (Tadić, 2015) obično obezbeđuje manipulisanjem: a) pozitivnim i negativnim potkrepljenjima (dobiti nagradu ili izbeći kaznu) i b) nastojanjem dece da određenim načinom ponašanja izbegnu osećanje stida i krivice (zbog osećanja dužnosti, kako bi

ispunila očekivanja roditelja, nastavnika, *značajnih* vršnjaka i time ojačali osećanje lične vrednosti, ponosa i samopoštovanja). Ponašanje odraslih zasniva se na uverenju da se upotrebom spoljašnjih činilaca najefikasnije može obezbediti prihvatljivo i poželjno ponašanje deteta (Wolfgang, 2001). Programi obuke počivaju na mehanizmima bihevioralne modifikacije, odnosno na uverenju da je ponašanje učenika naučeno i da predstavlja rezultat spoljašnjeg uslovljavanja. Nastavnicima (*samo*) treba pomoći da efikasno upravljaju razredom, ponašanjem učenika, kako bi mogli bez ometanja da drže nastavu. U programima (u literaturi, na portalima) se naglašava neophodnost čvrste kontrole dečijih aktivnosti i okruženja za rad (od uređenja prostora i vremenske organizacije do međusobnih interakcija). Učenici ne mogu da uče ako nastavnik ne uspostavi kontrolu nad razredom (Canter, 2010). Nastavnik je „šef“ u učionici, daje instrukcije i kontroliše ponašanje učenika. Modifikacija ponašanja se sprovodi bez ulaženja u razloge nedisciplinovanog ponašanja, bez uzimanja u obzir onoga što je u glavama učenika, a odgovornost za ponašanje uvek je samo na pojedincu koji ga ispoljava.

Uporedo, pedagogija gradi svoje perspektive – humanističke orijentacije, odbacujući logiku instrumentalizacije. Najpre, termin *upravljanje* (*management*) je tržišni termin, a opasnost njegove upotrebe u ličnim odnosima (i u pedagoškom kontekstu) je u tome što se na taj način pospešuje depersonalizacija ličnih odnosa podsticanjem uplitanja ekonomskih vrednosti u takve odnose (Kohn, 1999). Sam termin ima prizvuk kontrolisanja, podrazumeva *šefovanje*, tj. odnos podređeni – nadređeni. Anri Žiru (2013), pozivajući se na istaknute pedagoge poput Freirea i Djuija, navodi da se ne sme dozvoliti oblikovanje obrazovanja po ugledu na poslovni svet i napominje da će u slučaju nastavka praksi rukovođenja školama kao kompanijama, njihove komercijalizacije, uvođenja tržišnih vrednosti i kažnjavajućih disciplinskih mera, škole biti lišene čak i prizvuka demokratskog rukovođenja. „Onda će obrazovanje pasti kao još jedna žrtva u nizu sve manjeg broja institucija koje su sposobne da neguju kritičko mišljenje, pravičnost, javnu debatu i zajedničko odlučivanje“ (Žiru, 2013: 23). Obrazovanje je suštinski moralno, a ne komercijalno. Samo u obrazovnoj klimi učestvovanja u samoupravljanju i demokratskog vođstva učenici mogu da nauče „kako da delaju kao individue i društveni subjekti, a ne kao nezainteresovani posmatrači...“ (Žiru, 2013: 26).

Vratićemo se ovde na Adornovu analizu vaspitanja posle Aušvica, u kojoj zauzima kritički stav o *ideal*u čvrstine, o *dobrim starim metodama*, pitajući se: misli li se pod time na *dobri stari autoritarni karakter*. Adorno piše o Bogerovim iskazima tokom saslušanja o mučenjima u logoru kojima je rukovodio, u kojima je osuđeni izražavao svoje oduševljene upravljanjem Aušvicom i posebne pohvale na račun vaspitanja „u kojem se disciplina uči kroz čvrstinu“ (Adorno, 2006: 11). Pedagogija se ne zavarava povratkom na *stare metode* (zasnovane na čvrstini). Gordon navodi: „represivne metode dovode do toga da deca ostanu nezrela sa malo šanse da preuzmu odgovornost za svoje ponašanje – jednostavno, ona nikada neće odrasti“ (Gordon, 1998: 7). Razvijanje odgovornog

ponašanja učenika se zasniva na pristupu učenju kako se pravi dobar izbor kroz pravljenje izbora, umesto na obuci, praćenju uputstava i uslovljavanju (Kohn, 2006).

Pedagoško stanovište u pogledu *uvođenja u red* dosledno je etičko, humanističko, zasnovano na pružanju podrške autonomiji učenika u obrazovnom procesu. Ponašanje dece prvenstveno zavisi od motivacije i zainteresovanosti dece za ono što se uči i radi. Polazi se od uverenja da će se dobro pripremljenim pedagoškim situacijama, aktivnostima koje pobuđuju i održavaju pažnju, koje su deci zanimljive, izazovne i pružaju realistične izgleda za uspeh, omogućiti uključenost dece i spremnost za ulaganje očekivanog napora (Tadić, 2015). U pristupu koji odlikuje namera za egalitarnim postupanjem i shvatanje učenja kao procesa otkrivanja znanja, koriste se rešavanje problema, rad na zajedničkim projektima, razmena perspektiva i reflektivno mišljenje kao procesi koji podržavaju vaspitni uticaj.

U školskom ambijentu, položaj učenika se ogleda i u mogućnosti da pokažu inicijativu na času, da izraze vlastiti sud o nastavnim aktivnostima, da učestvuju u odlučivanju o važnim pitanjima školskog života, o načinima organizacije prostora, vremena i različitim oblicima učešća u učenju. Važnost se pridaje nastavi koju učenici doživljavaju kao lično značajnu i smislenu, razrednoj diskusiji i radu u malim grupama usmerenim na uviđanje i deljenje značenja (perspektiva). Poseban značaj za podržavanje učeničke autonomije u školskom kontekstu ima nastavnik i njegov stil ponašanja: „Uvažavanje učeničke autonomije podsticajno deluje na školsko postignuće, pojmovno razumevanje, razvijanje kreativnosti, jačanje samopouzdanja, učenici se bolje prilagođavaju školskom sistemu, pokazuju veći stepen internalizacije školskih pravila i intrinzične motivacije“ (Lalić-Vučetić i sar., 2009: 349).

Pedagozi razumeju da je ostvarivanje ove vrste vaspitne prakse složen zadatak, da od nastavnika traži dosta truda, vremena, posvećenosti i istrajnosti, kao i da podrazumeva visok stepen autonomne motivisanosti nastavnika za pedagoški rad. Izgrađivanje školske kulture koja omogućava autonomiju nastavnika i učenika može da pruži snažnu podršku aktivnoj prirodi učenika i odgovornom angažovanju na nastavnom času i da obezbedi optimalne uslove za obrazovanje i emancipaciju, kako bi se predupredile pojave pasivnog i problematičnog ponašanja dece i njihova otuđenost. Za tako ambiciozan projekat potrebno je kao saradnike privući sve relevantne činioce u školi i van nje.

Na kraju, Ideja emancipacije okuplja pedagoge, u težnji da ne napuste vaspitanje u ime *mračnog projekta* ovladavanja drugim, primenom efikasnog uslovljavanja u svojevrsnom tržišnom odnosu (Merije, 2014). Pedagozi i dalje treba da kreiraju i angažovanije afirmišu odgovore na izazove savremenog doba, polazeći od nama dobro poznate projekcije čoveka – „kao autonomne ljudske ličnosti“ (Potkonjak, 1996: 237) i usmerenosti na kulturu društvene odgovornosti i empatije. U nadi da humanističko vaspitanje neće biti ekskluzivna društvena pojava...

Literatura

- Adorno, T. (2006). Vaspitanje posle Aušvica. *Pedagogija*, LXI (1), 5-16.
- Apple, M. W. (2012). *Ideologija i kurikulum*. Beograd: Fabrika knjiga.
- Canter, L. (2010). *Assertive Discipline: Positive Behavior Management for Today's Classroom*. 4th Edition, Bloomington: Solution Tree Press.
- Gašić-Pavišić, S. (2005). *Modeli razredne discipline*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
- Gordon, T. (1998). *Kako biti uspešan nastavnik*. Beograd: Kreativni centar i Most.
- Kami, K. (1983). Autonomija: Cilj vaspitanja prema Pijažeu. *Predškolsko dete*, XIII (1-2), 1-12.
- Kohn, A. (1999). *Punished by Rewards*, Boston: Houghton Mifflin Company.
- Kohn, A. (2006). *Beyond Discipline: From Compliance to Community*, 2nd edition, Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development.
- Kovač Šebart, M. i Krek, J. (2012). *Osnove vaspitanja u školi – konceptualizacija pojma i primena u praksi*, Beograd: Clio.
- Lalić-Vučetić, N., Đerić, I. i Đević, R. (2009). Učenička autonomija i interpersonalni stil nastavnika u teoriji samodeterminacije, *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, 41(2), 349-366.
- Martin, N. K. & Sass, D. A. (2010). Construct Validation of the Behavior and Instructional Management Scale, *Teaching and Teacher Education: An International Journal of Research and Studies*, 26(5), 1124-1135.
- Merije, F. (2014). *Obrazovanje je vaspitanje: Etika i pedagogija*. Beograd: Zavod za udžbenike.
- Merije, F. (2016). *Pedagogija: mora se pružiti otpor*. Beograd: Data Status.
- Potkonjak, N. (1996). „Treća pedagogija“ – utopija ili stvarnost. *Nastava i vaspitanje*, XLV(2), 228-240.
- Rancière, J. (2010). *Učitelj neznanica – pet lekcija iz intelektualne emancipacije*. Zagreb: Multimedijalni institut.
- Ryan, R. & Deci, E. (2000). The Darker and Brighter Sides of Human Existence: Basic Psychological Needs as a Unifying Concept, *Psychological Inquiry*, 11(4), 319-338.
- Shaw, R. i Wood, S. (2009). *Epidemija popustljivog odgoja*. Zagreb: V.B.Z.
- Tadić, A. (2015). *Nastavnički modeli i strategije razredne discipline*. Beograd: Učiteljski fakultet.
- Varufakis, J. (2015). *Ovaj svet može da bude bolji*. Beograd: Kreativni centar.
- Wolfgang, C. (2001). *Solving Discipline and Classroom Management Problems: Methods and Models for Today's Teachers*, 5th edition, New York: John Wiley and Sons.
- Žiru, A. (2013). *O kritičkoj pedagogiji*. Beograd: Eduka.